LEREN VAN GISTEREN

Wat toegepaste geschiedenis kan betekenen voor de Gemeente Rotterdam

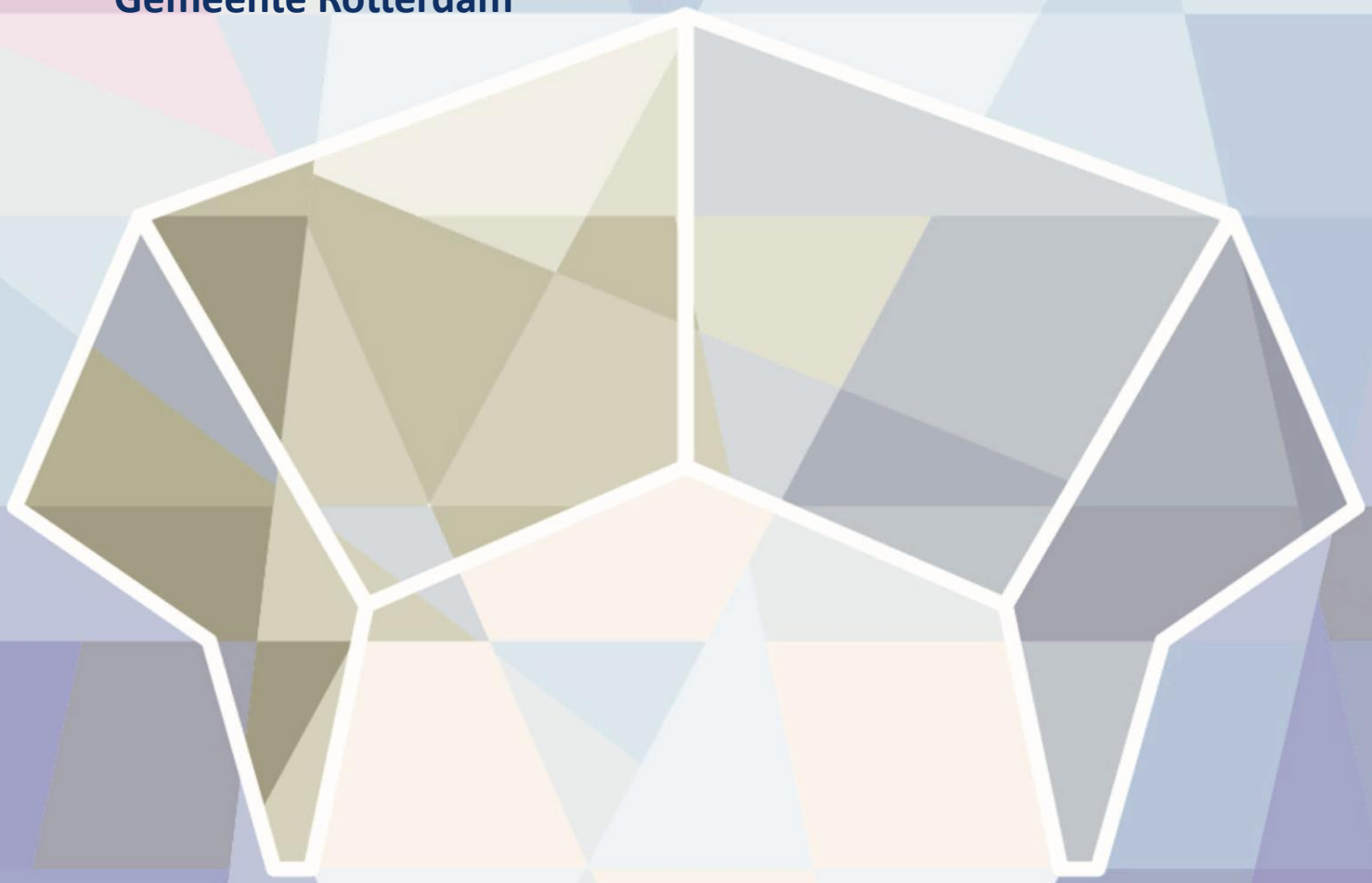

GOVLAB010
STURING IN VERANDERING.

Erasmus University Rotterdam

Gemeente Rotterdam

COLOFON

Titel: Leren van gisteren.
Wat toegepaste geschiedenis kan betekenen voor de Gemeente Rotterdam

Erasmus Universiteit Rotterdam, Erasmus School of Social and Behavioural Sciences,
Department of Public Administration and Sociology.

19 juni 2026

Auteurs: Tijn Sinke

GOVLAB010
GOVLAB010 is een samenwerkingsverband van de Gemeente Rotterdam en de Erasmus Universiteit Rotterdam. In GOVLAB010 wordt praktijkgericht onderzoek uitgevoerd naar organisatievraagstukken binnen de Gemeente Rotterdam: op wetenschappelijke basis, kritisch en reflectief, maar ook toepasbaar en ontwerpgericht.

Contact
Govlab010@rotterdam.nl
Tjw.sinke@rotterdam.nl

Vormgeving
PanArt creatie en communicatie

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Erasmus University Rotterdam

Gemeente Rotterdam

Inhoudsopgave

Samenvatting **4**

1. Inleiding **5**

2. Wat is toegepaste geschiedenis? **7**

3. Wat kunnen gemeenten met toegepaste geschiedenis? **9**

4. Waarom is lokaal bestuur een interessant onderwerp voor historici? **12**

5. Hoe nu verder? **13**

6. Referenties **15**

SAMENVATTING

Dit essay verkent de kansen die 'toegepaste geschiedenis' – het toepassen van historische expertise op hedendaagse problemen – biedt binnen de context van een gemeentelijke overheid. Want in mijn ervaring speelt historische kennis momenteel slechts een kleine rol in de beleidsvorming en -uitvoering van de Gemeente Rotterdam, terwijl effectief langetermijnbeleid een gedegen begrip van het verleden vereist.

Historici brengen drie essentiële vaardigheden mee: contextualiseren, verhalen schrijven en verbanden leggen, en kritisch omgaan met bronnen. Deze vaardigheden stellen historici in staat om te 'denken met geschiedenis'. Daarmee kunnen ze beter begrijpen door welke ingesleten patronen het heden is gevormd, vanzelfsprekende zaken in het heden ter discussie stellen, en ervaringen uit het verleden benutten voor toekomstig handelen. De gemene deler is een dieper begrip van het handelingsperspectief van een overheid.

Het essay identificeert vier concrete toepassingsgebieden van historische kennis voor gemeenten: het begrijpen van de stad, reflecteren op beleidsontwikkeling en organisatiecultuur, stimuleren van verbondenheid en anticiperen op de toekomst. Het unieke schaalniveau van gemeenten – tussen de hoofdlijnenpolitiek van het Rijk en de leefwereld van de burger in – maakt het lokaal bestuur bovendien een veelbelovend, maar grotendeels onontgonnen onderzoeksveld voor historici.

Voor verdere ontwikkeling pleit ik voor het leren stellen van historische vragen vanuit de inhoud, het trainen van medewerkers, investeren in behapbare informatievoorziening, en voor intensievere samenwerking met professionele historici via de bestaande kennisinfrastructuur. Ik hoop dat het aanwakkeren en bundelen van kleine initiatieven een beweging doet ontstaan die ons helpt om het verleden beter te begrijpen en te benutten.

1. INLEIDING

Na afronding van mijn studie geschiedenis werk ik nu zo'n negen jaar bij de Gemeente Rotterdam. In die tijd heb ik meermaals expliciet kennis over het verleden opgezocht. Bijvoorbeeld door te kijken naar hoe Rotterdam vroeger grote groepen vluchtelingen opving, om daarvan te leren voor de huidige opvang van Oekraïners. Of toen ik een kleine rol speelde in het project rondom het kunstwerk van 'de voeten' op de Binnenrotte, dat de 'oorsprong' van de stad moest uitbeelden.

Zo zijn er tal van andere voorbeelden te bedenken van hoe de geschiedenis een rol speelt in het werk van de gemeente. Toch is mijn indruk dat historische kennis vaak níet wordt aangeboord waar je het wel zou verwachten. Bijvoorbeeld bij het maken van nieuw beleid, het opzetten van projecten in een wijk of het uitvoeren van reorganisaties. Dit heeft misschien te maken met een specifieke Rotterdamse 'handelen-in-het-nu'-mentaliteit, maar belangrijker is vermoedelijk dat er voor beleidsmakers nauwelijks aanknopingspunten zijn om te werken met historische kennis. Want waar vind je het verleden?

Het vastleggen van het ambtelijk geheugen, zowel dat wat op papier staat als dat wat bij ambtenaren in het hoofd zit, is in de praktijk een grote uitdaging. Probeer maar eens een beleidsstuk van tien jaar geleden op te zoeken. Bovendien zijn er nauwelijks institutionele of informele banden met professionele historici, zeker in vergelijking met bestuurskundigen en sociologen die de deur platlopen. En er wordt ook maar zelden om gevraagd door het bestuur.

U zou zich kunnen afvragen: is dat erg? Ik denk van wel. Waar we als land, stad, wijk of individu nu staan, en hoe wij de werkelijkheid ervaren, is een product van ontwikkelingen in het verleden. Onze denkbeelden, de taal die we gebruiken, het maatschappelijk systeem waarin we functioneren, dat is allemaal niet willekeurig, maar historisch gegroeid. Onwetendheid van deze dimensie zou dus betekenen dat overheden met één oog dicht naar de samenleving en het eigen functioneren kijken. In Rotterdam weten we als geen ander heel goed dat het verleden zijn sporen nalaat; de brandgrens herinnert ons hier nog dagelijks aan.

Bovendien is de geschiedenis steeds vaker onderwerp van verhitte discussies in het publieke debat, bijvoorbeeld over identiteit, crises en geopolitiek. Niet alleen eist de samenleving van overheden dat ze rekenschap geven over het verleden – denk aan het koloniaal verleden of de omgang met Joodse Nederlanders in en na de oorlog -, maar ook de historische 'waarheid' zelf staat steeds meer ter discussie. Dat opiniemakers en politici nogal eens eenzijdige of onjuiste voorstellingen maken van het verleden, is een extra reden om te investeren in het soort gefundeerde historische kennis die recht doet aan de complexiteit van de samenleving. Misschien is er wel juist nú behoefte aan historische verhalen die mensen richting geven (De Graaf, 2025).

Een andere actuele reden om bewust met de geschiedenis om te gaan is het pleidooi dat steeds vaker vanuit planbureaus, maatschappelijke organisaties en politieke partijen richting de overheid klinkt om te werken aan integraal beleid voor de lange termijn. Een van de redenen is het duidelijke falen van de overheid om op een aantal dossiers, zoals asielopvang en stikstof, tot uitvoerbaar en effectief beleid te komen. Bovendien zouden rechtlijnige

kortetermijnoplossingen niet meer voldoen voor de *wicked problems* en polycrises waar we in de eenentwintigste eeuw mee kampen– denk aan de combinatie van woningnood, ruimtegebrek en klimaatverandering (Denktank 2040). Hoewel ik mij afvraag of maatschappelijke problemen vroeger echt zoveel simpeler waren, sta ik volledig achter de herwaardering voor de lange termijn, waarbij de geschiedenis van nature meer houvast geeft. Kennis over de manier waarop samenlevingen vroeger omgingen met maatschappelijke problemen kan inspireren en creativiteit aanwakkeren, maar ook waarschuwen voor de gevolgen van ondoordacht handelen.

In dit essay verken ik de kansen die de aanpak van 'toegepaste geschiedenis' biedt voor de door mij geconstateerde historische ongeletterdheid bij de Gemeente Rotterdam, die vermoedelijk geldt voor overheden in het algemeen. Ik ga achtereenvolgens in op de vragen: 1) wat is toegepaste geschiedenis?, 2) wat is uniek aan de historische blik?, 3) wat levert 'denken met geschiedenis' op?, 4) wat kunnen gemeenten met toegepaste geschiedenis?, 5) waarom is lokaal bestuur een interessant onderwerp voor historici? en 6) hoe nu verder?

2. WAT IS TOEGEPASTE GESCHIEDENIS?

Binnen de geschiedwetenschap is gedurende de laatste tien jaar een nieuwe stroming ontstaan onder de noemer *applied history*, oftewel 'toegepaste geschiedenis'. Maar wat is dit en waarom is het relevant?

"Toegepaste geschiedenis is een praktijk waarbij historische expertise en kennis over het verleden worden toegepast op hedendaagse problemen en uitdagingen, in een poging om via advies, inspiratie en ondersteuning deze kwesties te helpen behandelen", aldus een Vlaams historisch adviesbureau, dat overheden adviseert over thema's als waterbeheer en grenspolitiek (Corvus Historical Consultancy). Het draait dus om de koppeling tussen het verleden en actuele vraagstukken, en dit is ook wat het onderscheidt van het al oudere begrip 'publieksgeschiedenis' (De Ridder, 2021).

Wat is uniek aan de historische blik?

Toegepaste geschiedenis gaat er vanuit dat een 'historische blik' op de werkelijkheid anders is dan de sociaalwetenschappelijke blik die vaak dominant is in het domein van de staat. De historische blik helpt ons te 'denken met de geschiedenis': de capaciteit om inzicht te verkrijgen in heden en toekomst door te refereren aan gebeurtenissen, omstandigheden en personen in het verleden (Schorske, 1998). Hiervoor zijn ten minste drie vaardigheden essentieel, die historici tijdens de opleiding meekrijgen, maar natuurlijk ook door niet-historici kunnen worden ingezet (Kaal en Van Lottum, 2020).

Het eerste sleutelbegrip is context. De historische blik plaatst de wereld die direct ervaren wordt in een bredere context van tijd, cultuur en taal. Het biedt ruimte voor multiperspectiviteit, door te laten zien dat er niet één vaststaande geschiedenis is, maar naast elkaar bestaande interpretaties van de werkelijkheid. Vaak zijn bepaalde interpretaties dominant en andere marginaal, wat veel verklaart over bestaande sociale verhoudingen en ingeslagen beleidsrichtingen. Ook legt de historische blik de nadruk op complexiteit en contingentie, het 'toevallige' samenspel van factoren in een bepaalde context als verklaringsmodel, in plaats van gebeurtenissen in het verleden te instrumentaliseren als onderdeel van een breder toepasbare wet of theorie.

Ten tweede gaat het om narrativiteit. De historische blik helpt om verbanden te leggen, hoofd- en bijzaken van elkaar te onderscheiden, en een gevoel voor temporaliteit (chronologie, oorzaak-gevolg, continuïteit-verandering) te ontwikkelen. Dat draagt weer bij aan het schrijven van toegankelijke, beknopte verhalen over de inhoud, in plaats van alleen het achter elkaar zetten van droge feiten – iets wat in overheidsland nog wel eens wordt gemist. In geschiedenisopleidingen wordt bovendien steeds meer aandacht besteed aan het kunnen vertellen van verhalen via video's, tentoonstellingen en andere visuele methodes.

Tenslotte kenmerkt de historische blik zich door bronnengebruik: het ontsluiten van kennis door het kritisch analyseren en combineren van verschillende soorten bronnen en grote hoeveelheden informatie en data. Oraal, op papier en digitaal. Deze vaardigheid wordt vermoedelijk steeds belangrijker in dit tijdperk van toenemende complexiteit en innovaties in AI-technologie en data-analyse.

Wat levert 'denken met geschiedenis' op?

Nu we weten wat de historische blik uniek maakt, is het tijd om de meerwaarde ervan voor overheden te onderzoeken. Experts Harm Kaal en Jelle van Lottum hebben de inzichten van

verschillende auteurs samengevat in drie voordelen die 'denken met de geschiedenis' biedt (Kaal en Van Lottum, 2020). Deze zal ik hier parafraseren en illustreren met voorbeelden aan de hand van de coronapandemie.

Ten eerste: door het verleden te bestuderen kunnen we beter begrijpen door welke ontwikkelingen en ingesleten patronen het heden is gevormd en zo voorkomen dat we ons blindstaren op de korte termijn. Dat corona zo'n impact had, bleek te maken te hebben met dat we decennialang hadden gewerkt volgens *just-in-time*-beleid. Daarom werden er geen 'onnodige' voorraden aangelegd van mondkapjes, IC-bedden et cetera (Brakman, 2020). Dit is een voorbeeld van kortetermijndenken: de geschiedenis had ons kunnen leren dat er eens in de zoveel tijd een onverwachte crisis uitbreekt, en dat *just-in-case*-voorraden dan wel degelijk van levensbelang kunnen zijn.

Daarnaast kan een oriëntatie op het verleden ons helpen om het heden van een grotere afstand te bekijken. Zo kunnen we zaken die we nu vanzelfsprekend achten ter discussie stellen en bewust worden van mogelijke alternatieven in de toekomst. In Nederland werd corona initieel gezien als een medisch probleem, waar dus vooral medische experts op moesten adviseren, wat uit een soort vanzelfsprekendheid leidde tot de dominante adviesrol van het *Outbreak Management Team.* Uit de geschiedenis weten we echter dat grote crises zelden enkel medisch zijn; zij werken door in religie, cultuur, economie en politiek, en deze effecten moeten dus worden meegewogen in beleidsadvisering (De Graaf, 2020).

Tenslotte biedt het verleden ons een oneindige schat aan ervaringen (positief en negatief) voor het handelen in de toekomst. Zo schreven Beatrice de Graaf en anderen dat we kunnen leren over hoe men vroeger, toen ziekte en dood veel meer bij het leven hoorde, culturele en sociale rituelen en symboliek gebruikte om met dodelijke epidemieën om te gaan (De Graaf, 2021).

Wat mij betreft is de gemene deler dat 'denken met geschiedenis' bijdraagt aan een dieper begrip van het handelingsperspectief van overheden. Enerzijds worden beleidsopties verbreed, door middel van het terughalen van inspirerende voorbeelden en het afstand nemen van de blikvernauwing in het heden. Maar de historische blik helpt ook om bewust te worden van de onvoorziene gevolgen van ideeën en beleidskeuzes en daarmee van de grenzen van hoe maakbaar de samenleving is.

3. WAT KUNNEN GEMEENTEN MET TOEGEPASTE GESCHIEDENIS?

De uitdaging ligt erin om de theorie van ‘toegepaste geschiedenis’ als een ideaal te vertalen naar concrete ideeën voor de praktijk van een grote gemeente. Ik zie vier mogelijke toepassingen, die ik zal illustreren met voorbeelden van binnen Rotterdam en daarbuiten.

De stad begrijpen

De enorme verscheidenheid van Rotterdam, met zijn verschillende wijken, klassen en culturen vraagt om een diep historisch begrip van verschillende identiteiten en verhalen. En met name van de perspectieven die langdurig onderbelicht zijn gebleven. Ambtenaren fungeren als schakel tussen bestuur en burgers, en dienen zich rekenschap te geven van de leefwereld van de inwoners. Vanuit het besef dat je eigen perspectief wordt gekleurd en gekaderd door je achtergrond, en daarmee per definitie niets meer is dan een subjectief beeld van de complexe werkelijkheid.

Deze toepassing van historische kennis kent een aantal mooie praktijkvoorbeelden bij de Gemeente Rotterdam. Zo heeft het recente onderzoeks- en publieksprogramma over het koloniaal en slavernijverleden van de stad aangetoond hoe zeer de gevolgen van dit pijnlijke verleden nog doorwerken in het heden. Het programma was bedoeld om aanknopingspunten te bieden om discriminatie en uitsluiting in het heden te herkennen (van der Linden en Schellekens, 2020). Voor medewerkers van de gemeente was er een apart bewustwordingsprogramma, bestaande uit o.a. stadswandelingen, tentoonstellingen, films en colleges. Dit wordt momenteel voortgezet in het Medewerkersnetwerk Roots & Routes.

Aandacht voor de historie is ook van belang bij gebiedsontwikkeling. Bij planvorming van ingrepen in de fysieke ruimte is het al lang de gewoonte om ook de ruimtelijke historie van dit gebied in kaart te brengen. Hierbij zou echter óók de sociale geschiedenis moeten worden meegewogen. Begrip van wie er in een gebied woont, welke belangen er spelen en waar mensen vandaan komen kan helpen om misverstanden tussen ontwikkelaars, beleidsmakers en belanghebbenden te voorkomen en op een productieve manier relaties aan te gaan (Reijnierse, 2025).

Op eenzelfde manier pleit emeritus lector Toby Witte ervoor dat sociaal werkers een ‘sociaalhistorische sfeerkaart’ maken van de wijk waarin zij werken om de doorwerking van het verleden in het heden te doorgronden, waarbij ook de kennis van bewoners en voormalige wijkprofessionals wordt meegenomen. Bovendien helpt deze vorm van ‘historisch beleidsleren’ de uitvoering om ‘terug te praten’ tegen beleid en management en zo helpen te voorkomen dat dezelfde weinig effectieve interventies steeds weer herhaald worden (Witte, 2022).

Reflecteren op beleidsontwikkeling en organisatiecultuur

Ons beleid wordt gevormd door een lange geschiedenis van probleemanalyses, keuzes, strijdpunten en externe invloeden. Zonder kennis hiervan lopen we het risico om bijvoorbeeld steeds dezelfde niet-werkende oplossingen te proberen, of juist inspirerende voorbeelden uit het verleden te missen.

Het belang van historische kennis voor beleidsvorming wordt breed herkend. De WRR schrijft dat een ‘deskundige overheid’ kennis heeft van de geschiedenis van beleid en de context waarin dit tot stand komt (WRR, 2025). De AIVD heeft zelfs een ‘historisch adviseur’ in dienst om de

afwegingen en het handelen van de inlichtingendienst in het verleden in een historische context te kunnen plaatsen, en te leren van hoe in het verleden fenomenen die in de maatschappij steeds weer terugkomen zijn aangepakt (Versteegh, 2025). Ook het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft een huishistoricus in dienst. Harm Kaal, hoogleraar toegepaste geschiedenis in Nijmegen, leidt momenteel een project dat interventies beoogt te ontwikkelen voor de structurele verankering van geschiedenis in de beleidspraktijk (Geschiedenis In Beleid). Een vast onderdeel van pleidooien voor beleidsleren is dat er méér en betere beleidsevaluaties moeten worden ingezet. De meer historisch ingestoken ex-post-evaluaties (terugkijkend) zijn vanuit dit perspectief noodzakelijk om ex ante (vooruitkijkend) en ex durante (terwijl het bezig is) te leren (Kaal, 2026).

Sharon Stellaard, een bestuurskundige met een achtergrond in de jeugdzorg, toonde in haar proefschrift aan dat het overheidsbeleid op jeugdzorg en passend onderwijs van de afgelopen decennia wordt gekenmerkt door een eindeloze reeks aan hervormingen, die steeds een reactie zijn op de problemen die de vorige hervorming heeft veroorzaakt – als een soort 'boemerangbeleid' (Stellaard, 2023). De kern van de problematiek werd echter al die tijd niet verholpen, omdat de aan beleid onderliggende gedachte- en handelingspatronen niet ter discussie worden gesteld. Haar proefschrift eindigt dan ook met een pleidooi voor 'chronologisch beleidsbesef' – een basis voor productief nadenken over een betere toekomst. Op eenzelfde manier liet Els van den Bent zien hoe het Rotterdamse stadsbestuur tussen 1975 en 2005 vanuit een hoog maakbaarheidsgeloof een serie bestuurlijke experimenten op de stad los liet, waarvan de effectiviteit achteraf eigenlijk nauwelijks kon worden vastgesteld (van den Bent, 2011).

Het functioneren van de gemeente wordt niet alleen bepaald door beleidsmatige keuzes, maar ook door de organisatiecultuur, oftewel 'hoe we het hier doen'. Dit is vaak een geheel aan onuitgesproken aannames en tradities, dat zeer veel invloed kan hebben op hoe succesvol organisaties functioneren. De Groningse hoogleraar Rik Peters probeert met de methode van *learning histories* inzichtelijk te maken hoe een organisatiecultuur tot stand is gekomen, welke impliciete aannames er zijn gemaakt, en welke blinde vlekken dat op heeft geleverd. Zonder dit historisch besef kan een organisatie ook niet leren en vooruitkomen (Peters, 2024).

Stimuleren van verbinding

Kennis van het verleden kan ook helpen om mensen meer verbonden te laten voelen met de stad, met bepaalde tradities of het eigen werkveld. Het visualiseren van het verleden, middels presentaties, video's en exposities, is hierbij vaak nuttig, omdat het daarmee meer gaat leven dan op papier. De historische tijdlijn die door Hilde Sennema is opgesteld als onderdeel van de GOVLAB010-tentoonstelling 'De Rotterdammer centraal: toen nu en morgen' liet met behulp van beeldmateriaal op een overzichtelijke manier zien hoe de verhouding tussen gemeentelijke bestuurders ambtenaren en Rotterdammers zich door de tijd heen heeft ontwikkeld (Sennema en Berrevoets, 2025; Sennema, 2024). Voor deze zelfde tentoonstelling maakte ontwerpbureau De Nacht Club een 'toekomstraam', een installatie waarmee bezoekers momenten uit het verleden naar hun eigen beelden van de toekomst konden verbinden.

Historische kennis kan ook de verbinding die medewerkers voelen met de bredere organisatie een zetje geven. In opdracht van Stadsbeheer heeft een masterstudent niet alleen een scriptie geschreven over de geschiedenis van de Rotterdamse reinigingsdienst, maar dit ook gevat in een video, bedoeld om medewerkers vertrouwd te maken met de geschiedenis van hun eigen dienst (Kooij, 2025). Het onderzoek richtte zich specifiek op de ontwikkeling van communicatiecampagnes gericht op publiek bewustzijn over afval. Het traceert een verschuiving van een nogal strenge toon voor de oorlog naar een meer enthousiasmerende aanpak vanaf de jaren

zeventig, naar een stijl waarbij de medewerker centraal staat sinds de eenentwintigste eeuw.

Een van de meest fascinerende visuele methoden is de historische variant van 'deep mapping', waarin het verleden tot leven wordt gewekt door middel van interactieve kaarten of zelfs 3D-visualisaties. Daarmee kan je als het ware een digitale tijdmachine bouwen van je stad, zoals het project 'Amsterdam Time Machine' probeert. Recent circuleren er bovendien vele 'historische' AI-video's op het internet, die bijvoorbeeld laten zien hoe steden als Rotterdam er in het verleden zouden hebben uitgezien.

Anticiperen op de toekomst

Minder voor de hand liggend is de bijdrage die 'denken met de geschiedenis' kan leveren aan anticiperen op de toekomst. Voor begrip van verleden én toekomst is een lange termijnperspectief nodig, dat zowel de overeenkomsten als de fundamentele verschillen tussen verleden en heden erkent. Of, zoals de auteurs van The History Manifesto betogen: "*There are traditions available to those who seek that road (to better futures, red.), and all of them have a track record. The past, we believe, is the best indicator of future behaviour for all of them*" (Guidi en Armitage, 2014).

Volgens een recent essay van GOVLAB010 kan er een onderscheid gemaakt worden tussen twee manieren van anticiperen, namelijk: anticiperen door middel van projectie en anticiperen door middel van speculatie (Brinkman, Verhulst, Van Buuren, 2025). De eerste manier gaat er vanuit dat ontwikkelingen en gebeurtenissen in het verleden in hoge mate bepalend zijn voor de koers die de toekomst volgt. Het is evident dat kennis van historische trends hiervoor onmisbaar is. Daarom maken ook de landelijke planbureaus soms een uitstapje naar het verleden. Zoals het CPB die voordat zij in 2024 een toekomstverkenning uitbrachten, begonnen met een historische analyse van de Nederlands economie (CPB, 2023; CPB, 2024).

Anticiperen door middel van speculatie gaat er juist vanuit dat de toekomst onvoorspelbaar is: verstoringen en disrupties leiden alternatieve paden in die afwijken van de in het verleden ingezette koers. Daarom moeten we in onze verbeelding ruimte laten voor dat wat in het heden nog ondenkbaar of onmogelijk is. Het bestuderen van het verleden kan bij deze vorm bijdragen aan het stimuleren van creativiteit, juist door te laten zien hoe de vorming van het heden niet simpelweg het gevolg is geweest van lineaire ontwikkelingen of onvermijdelijke padafhankelijkheden, maar van zaken als toeval, technologische doorbraken en generatiewisselingen.

In deze geest benadrukt stadshistoricus Paul van de Laar hoe het nadenken over de toekomst van de Rotterdamse haven al sinds de 19e eeuw wordt gedomineerd door de logica van energiehandel: van kolen naar olie naar (zo hoopt men) waterstof in de toekomst (van de Laar, 2025; Hein, 2018). De manier waarop gevestigde actoren hun scenario's en toekomstvisies meestal presenteerden, ademden volgens hem echter een onterechte air van onvermijdelijkheid. Andere keuzes waren immers ook mogelijk, maar kregen nauwelijks politieke ruimte. Misschien, zo betoogt Van de Laar, kunnen we eens kijken naar de alternatieve plannen die het niet hebben gered, om ons te laten inspireren tot alternatieve toekomstbeelden.

4. WAAROM IS LOKAAL BESTUUR EEN INTERESSANT ONDERWERP VOOR HISTORICI?

In het voorgaande heb ik laten zien dat er genoeg concrete redenen voor gemeenten zijn om te investeren in historische kennis. Het gemeentelijk schaalniveau is bovendien óók een interessant onderzoeksobject voor professionele historici.

De geschiedenis van modern lokaal bestuur is mijns inziens een relatief onontgonnen én veelbelovend onderzoeksveld voor historici. Op lokaal niveau wordt de praktijk en het effect van besturen pas écht tastbaar. Bovendien is het politieke belang van lokale overheden in recente tijden toegenomen. Zeker als het gaat om grote steden, wiens rol als 'policy broker' tussen Rijk en burger de afgelopen decennia steeds belangrijker is geworden.

Onderzoek zou niet alleen moeten gaan over de rol van bestuurders, maar ook over de ambtenaren die besturen mogelijk maken en de burgers die bestuurd worden. Juist op lokaal niveau wordt bijvoorbeeld de spanning tussen 'rechtsgelijkheid' en 'de menselijke maat', of tussen 'patronage' en 'bureaucratie' voelbaar. Dat is iets van alle tijden; mogelijk levert het bestuderen van het verleden dus wijsheid voor het heden op (Van Dijck, 2025).

Onderzoek naar lokaal bestuur brengt z'n eigen unieke bronnenmateriaal met zich mee. Denk aan *oral history*-projecten, zoals Sjef van de Poels boek over ervaringen van burgemeesters en wethouders (van de Poel, 2019), maar ook aan Joëlle van der Meers bestuurskundige analyse van historische ambtelijke vacatureteksten (van de Meer, 2023). Ook denk ik aan de traditie in Rotterdam om aan de vooravond van de gemeenteraadsverkiezingen een 'lokaal memorandum' of 'advies volgend college' vanuit de ambtelijke organisatie te schrijven – een traditie die teruggaat tot in elk geval 2002. Deze bron zegt vermoedelijk veel over de ontwikkeling van de dominante beleidsopvattingen in het ambtelijk apparaat, en de manier waarop ambtenaren de lange lijnen van stedelijk bestuur proberen te bewaken.

Een potentieel grotere gamechanger is het digitaal doorzoekbaar maken van grote datasets met behulp van *large language models,* zoals de historische raadsstukken van de Gemeente Rotterdam. Gemeenten zoals Schiedam en Heemstede hebben de raadsnotulen al gedigitaliseerd, maar Rotterdam zou de eerste grote stad kunnen zijn die dit aandurft. Het toegankelijk maken van de historische politieke besluitvorming lijkt mij ook vanuit het oogpunt van democratische waarden zoals transparantie toejuichbaar.

5. HOE NU VERDER?

Nu we hebben vastgesteld wat de meerwaarde van 'denken met geschiedenis' kan zijn, en hebben verkend hoe er al concreet gestalte aan wordt gegeven, rest de vraag: hoe verder? Hoe maken we ruimte om vaker te reflecteren op de lange lijnen van beleidsontwikkeling, de aannames en belangen die daaronder liggen, en wat wel en niet heeft gewerkt?

Het startpunt is dat bestuurders, beleidsadviseurs, projectleiders en andere professionals zich inhoudelijke, historisch-georiënteerde vragen leren stellen. Zoals: hebben we in het verleden voor vergelijkbare uitdagingen gestaan? Waarom lukt het ons steeds niet om concrete resultaten te boeken? Of: Wat is er in deze wijk eerder geprobeerd rond dit thema? De start van een nieuw college, dat ongetwijfeld weer grootste ambities gaat stellen op complexe beleidsthema's, is wat mij betreft een uitgelezen moment om terug te kijken. Ik ondersteun bovendien het pleidooi vanuit de Rotterdamse Rekenkamer om te investeren in structureel leren en evalueren, zodat raadsleden en Rotterdammers meer inzicht krijgen in de resultaten van de gemeente (Rotterdamse Rekenkamer, 2026).

Maar 'denken met de geschiedenis' komt niet vanzelf: daar heb je tijd, kennis en vaardigheden voor nodig. We zouden dus meer in kunnen zetten op het trainen van medewerkers, door ze te scholen in enerzijds de geschiedenis van Rotterdam, de gemeente en specifieke organisatieonderdelen, en anderzijds in het ontwikkelen van een 'historische blik'. Bijvoorbeeld tijdens de *onboarding* van nieuwe medewerkers. Een punt van aandacht hierbij is de status van onze informatievoorziening, en met name de complexiteit van zoeken naar informatie over de periode van 5-20 jaar geleden – dus vóórdat stukken in het Stadsarchief belanden. Het is daarom des te belangrijker om het geheugen van (oud)-medewerkers te raadplegen en kennis vast te leggen.

Natuurlijk kunnen we niet van elke beleidsmedewerker verwachten dat deze zich door stapels historische literatuur doorploegt. Maar bepaalde onderdelen van de gemeente zouden mijns inziens een leidende rol kunnen spelen in het ontwikkelen van historische kennis. OBI en Concern Auditing zouden meer onderzoek kunnen doen naar de historische ontwikkeling van beleid en de effectiviteit ervan. En strategie-afdelingen kunnen de geschiedenis explicieter betrekken bij het maken van strategische (toekomst)verkenningen. Vooruit- en terugkijken hangen immers met elkaar samen.

Maar we kunnen niet zonder de expertise van professionele historici. Ik ben het eens met het pleidooi van Alix R. Green om als historici juist samen te werken met andere wetenschapsdisciplines en beleidsmakers in een 'labmodel', in plaats van er aparte structuren voor te organiseren (Green, 2016). Beatrice de Graaf kan hierbij als voorbeeld dienen; zij werkte mee aan het onderzoek naar het interlandelijke adoptiebeleid en is een van de trekkers van *Adapt,* een groot, multidisciplinair onderzoeksprogramma naar veerkracht in tijden van crises. Ik zou daarom willen pleiten voor een grotere betrokkenheid van historici bij de Rotterdamse kenniswerkplaatsen, zoals de samenwerkingsverbanden m.b.t leefbare wijken en stedelijke arbeidsmarkt. En zeker bij GOVLAB010, de kenniswerkplaats voor governance- en sturingsvraagstukken.

Tenslotte

Laat ik realistisch blijven: voorlopig hebben we niet de beschikking over een grote pot met geld, een bestuurlijke opdracht of bestaande

kennissamenwerkingen om een grote ‘toegepaste geschiedenis’-aanpak op poten te zetten. Maar ik ben ervan overtuigd dat er in de gemeente en in de stad genoeg enthousiasme voelbaar is om gewoon ergens te beginnen. Met het verzamelen en in de schijnwerpers zetten van *best practices* bijvoorbeeld. Of door geschiedenisstudenten interessante onderzoeksstages aan te bieden. Of door meer aandacht te geven aan de fantastische bronnen die het Stadsarchief herbergt. Zulke kleine stappen zijn nodig om een beweging op gang te brengen; een beweging naar gisteren, juist om morgen beter te begrijpen.

6. REFERENTIES

Literatuur

Brakman, Steven e.a. (2020). The turn from just-in-time to just-in-case globalization in and after times of COVID-19: An essay on the risk re-appraisal of borders and buffers, *Social Sciences & Humanities Open* 2, nr. 1: 100034

Custers, Gijs; Willems, Jannes J. (2024). Rotterdam in the 21st century: From “sick man” to “capital of cool”, *Cities* 150.

de Graaf, Beatrice e.a. (2021). Dancing with Death. A Historical Perspective on Coping with Covid-19”, *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy* 12, nr. 3: 346-67.

de Graaf, Beatrice (2025). *Wij zijn de tijden: geschiedenis in crisistijd, Huizinga-lezing 2024*. Onder redactie van Arnoud Bijl. EW.

Green, Alix R. (2016). *History, Policy and Public Purpose : Historians and Historical Thinking in Government*. Palgrave Pivot.

Guldi Jo; Armitage, David (2014). *The History Manifesto*. Cambridge University Press.

Hein, Carola (2018). Oil Spaces: The Global Petroleumscape in the Rotterdam/The Hague Area. *Journal of Urban History* 44, nr. 5: 887-929.

Kaal, Harm (2026). Toegepaste geschiedenis: historisch redeneren in beleid en bestuur. *Beleidsonderzoek Online*, 2026.

van de Laar, Paul; Scholten, Peter (2023). *De echte Rotterdammer komt van buiten: Rotterdam migratiestad 1600-2022*. Uitgeverij THOTH.

van der Linden, Liane; Schellekens, Els (2022), *Koloniaal Rotterdam: stad van vandaag en morgen* (Stadsarchief Rotterdam, 2022).

van der Meer, Joëlle (2023). *Piecing together the mosaic of role perceptions: A study on its measurement and effects in a public sector context*. Dissertatie

van de Poel, Sjef (2019). *Bevlogen bestuurders: achter de schermen van het Rotterdamse stadhuis, 1966-2006*. Boom.

Schorske, Carl E. (1998). *Thinking with History: Explorations in the Passage to Modernism*. Princeton University Press.

Sennema, Hilde (2024). *Met opgestroopte mouwen: een geschiedenis van Rotterdam*. Alfabet Uitgevers.

Stellaard, Sharon (2023). *Boemerangbeleid: Over Aanhoudende Tragiek in Passend Onderwijs- en Jeugdzorgbeleid*. Boom.

Rapporten en achtergrondartikelen

Brinkman, Geert; Verhulst, Jacky; van Buuren, Arwin (2025). *Verdekt vooruitkijken. Hoe anticiperen in overheidsorganisaties achter de schermen gestalte krijgt*. https://govlab010.nl/kennisbank/verdekt-vooruitkijken-2.

Corvus Historical Consultancy. Applied history: corvus working definition, https://www.corvushc.be/_files/ugd/f76873_05f0043595af478682ec757635418916.pdf

CPB (2023). *De Nederlandse economie in historisch perspectief*, https://www.cpb.nl/de-nederlandse-economie-historisch-perspectief

CPB (2024). *Kiezen voor later: vier visies voor 2050*, https://www.cpb.nl/kiezen-voor-later-vier-visies-voor-2050

Rotterdamse Rekenkamer (16 april 2026). Brief aan de formateur, https://www.rkrdam.nl/docs/RR_26.18_brief_formateur.pdf

Denktank 2040 (2025), *Nederland 2040: een toekomstbeeld.* https://toekomstnederland2040.nl/het-boek/

de Graaf, Beatrice e.a. (13 mei 2020). Dossier Toegepaste Geschiedenis – Aan de slag! Een manifest voor 'applied history', *Historici.nl*, https://www.historici.nl/aan-de-slag-een-manifest-voor-applied-history/?type=bijdrage

Kaal, Harm; van Lottum, Jelle (26 mei 2020). Dossier Toegepaste Geschiedenis – Waarom 'applied history'? Overwegingen achter de oprichting van het Journal of Applied History", *Historici.nl,* https://www.historici.nl/dossier-toegepaste-geschiedenis-waarom-applied-history-overwegingen-achter-de-oprichting-van-het-journal-of-applied-history/?type=bijdrage.

de Ridder, Bram (20 mei 2021). Toegepaste Geschiedenis: van problematisch tot probleemgericht", *Over de Muur*, https://overdemuur.org/toegepaste-geschiedenis-van-problematisch-tot-probleemgericht/.

Versteegh, Kees (22 juli 2025). AIVD-chef: 'Historisch adviseur' kan zowel de geheime dienst als de onderzoeksjournalistiek helpen, *NRC Handelsblad*, https://www.nrc.nl/nieuws/2025/07/22/aivd-chef-historisch-adviseur-kan-zowel-de-geheime-dienst-als-de-onderzoeksjournalistiek-helpen-a4900946

Witte, Toby (oktober 2022). Tegen sociaal bewusteloosheid, *Platform Lectoren Sociaal Werk*, https://www.canonsociaalwerk.eu/essays/2022-10-06-Toby-Witte-Tegen-sociaal-bewusteloosheid.pdf

WRR (2025). *Deskundige overheid*, https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2025/07/08/deskundige-overheid.

Presentaties

van Dijck, Maarten (30-06-2025). Presentatie bijeenkomst Gemeente Rotterdam: Tussen patronage en bureaucratie. De kloof met de burger vanuit historisch perspectief.

Kooij, Noah (30-06-2025). Presentatie bijeenkomst Gemeente Rotterdam: De geschiedenis van Stadsbeheer.

van de Laar, Paul (10-02-2025). Nutslezing: Het Nut van de Rotterdamse Haven: een toekomstvisie, vanuit historisch perspectief, https://cdn.egidius.nl/nutslezing/pdf/Nutslezing-2025.pdf

Reijnierse, Wim (30-06-2025). Presentatie bijeenkomst Gemeente Rotterdam: Burgerparticipatie & geschiedenis.

Sennema, Hilde; Berrevoets, Anne (30-06-2025). Presentatie bijeenkomst Gemeente Rotterdam: De Tijdlijn

Archieven

Noord-Hollands Archief, 'Raadsnotulen Heemstede', https://nha.courant.nu/periodicals/RNH

Schiedam Gemeentearchief, 'Archief 1816-2006', https://schiedamarchief.notubiz.nl/modules/13/archief_1816_-_2006/view

Stadsarchief Rotterdam, 1681 Opstellen van het lokaal memorandum 2002 voor wat betreft het Grote Steden Beleid (GSB)' (2001-2002), 1804 Archief van de Bestuursdienst, directie Algemene Bestuurlijke Zaken,, https://hdl.handle.net/21.12133/692AF538182640B58EF8877345519257

Websites

Adapt Academy, https://adapt-academy.nl/

Amsterdam Time Machine, https://www.amsterdamtimemachine.nl/

Commissie Onderzoek Interlandelijke Adoptie, https://www.commissieonderzoekinterlandelijkeadoptie.nl/

Geschiedenis in beleid. Percepties, praktijken en interventies, https://www.ru.nl/onderzoek/onderzoeksprojecten/geschiedenis-in-beleid

GOVLAB010, https://govlab010.nl/

Kenniswerkplaats Leefbare Wijken, https://kenniswerkplaats-leefbarewijken.nl/

Kenniswerkplaats Stedelijke Arbeidsmarkt, https://kwp-stedelijkearbeidsmarkt.nl/

De Nacht Club, Studio Speculaas, https://www.denachtclub.com/studio-speculaas/

Oud Rotterdam Leeft Voort (Video), https://youtu.be/k12okBc09jE?si=EAcOFSUfduyfHlqu

Port City Futures, https://www.portcityfutures.nl/home

GOVLAB010
STURING IN VERANDERING.

Erasmus University Rotterdam

Gemeente Rotterdam